

Hallbera Fríða West og Heri Petersen

Órógvín um arbeiðsmegina í Norðurlondum

Líkt er til at størri arbeiðs-virkni millum norðurlend-ingar er heitasta evnið á politisku dagsskránni. Evnið sær út til at gerast høvuðs-evnið í komandi danska valstriðnum, og hevur eis-ini verið eitt høvuðsevni á dagsskránni í almenna kjakinum farna árið. Sama ger seg galdandi í fleiri av hinum norðurlondunum – høvuðsslagorðið hjá Jens Stoltenberg í Norra er “arbeið til alle er jobb nummer én”, meðan svenska stjórnin brúkar “Jobben är vår viktig-aste framtidsfråga. Fler jobb tryggar välfärden...”.

At talan er um annað enn politiskt gykl eru tað nógvar ábendingar um. Serfrøð-ingar hava kropp á kroppi víst á døpur framtíðar demografisk útlit samstundis sum hagtølini fyri óarbeiðs-før eru órógvandi. Eisini í norðurlendskari frágreið-ingini hjá Nososko frá 2009 um avbjóðingar fyri norður-lenska vælferðarstatin verður staðfest, at tað at hava flest møgulig virkin á arbeiðsmarknaðinum sær út til at vera størsta avbjóðingin fyri framman.

Høgt arbeiðsvirkni í Norðurlondum

Í mun til hesa niðurstøðu vil helst onkur siga, at Norðurlond jú eru eyðkend við einum høgum arbeiðs-virkni. Men hóast hetta, so má hetta eisini síggjast í mun til vælferðarstatin, og hvussu útbygdur hesin er. Nógv av lívsins viðurskiftum eru nú einaferð lutfalslig. T.d. so kann nevast, at hóast høgt arbeiðsvirkni í Danmark, so er ein niðurstøða hjá donsku arbeiðsmarknaðark ommissionini, at danskarar nýta ov lítlan part av teirra lívi á arbeiðsmarknaðinum sæð í mun til vælferðar-tænasturnar, sum ein dani er móttakari av. Miðalborgarin

fær meiri í veitingum og tænastum enn hann rindar umvegis skatti og avgjöld-um. Og tá hongur rokni-stykkíð ikki saman, sigur kommissionin, og so slett ikki um hugt verður nakað fram í tíðina.

Føroyingar allar raskastir?

Um tú hoyrði tíðindi herfyri, so kundi tú sum føroyingur helst fingið hug til at sett teg afturá og hugsa, at hetta er ikki viðkomandi fyri Føroyar. Tí sambært hagtølum, so eru føroyingar samanborið við aðrar norðurlendingar allar raskastir til at vera á arbeiðsmarknaðinum. Ja, Hagstova Føroya kundi her-fyri enntá boða frá, at arbeiðs-virkni í Føroyum er munandi hægri enn í øllum øðrum londum (sum vit kenna til). Til tey góðu tíðindini um føroyska arbeiðsmarknaðin er tó neyðugt at leggja aftrat, at Føroyar eisini liggja hægst, tá talan er um at arbeiða niðursetta tíð – serliga eru tað kvinnur, sum í nógv størri mun arbeiða niðursetta tíð, men ein ávisur munur er eisini at síggja hjá monnum. Hví so er, kann vera ringt at meta um. Er føroyski arbeiðs-marknaðurin rúmligari, er talan um strukturellar forð-ingar, ella er tað tí, at neyð-ugt er hjá teimum, sum hava maka á sjónum, at arbeiða niðursetta tíð? Ja, vit vita ikki hví, men frágreiðingarnar kunnu vera so mangar.

Og viðvíkjandi rokni-stykkinum, so sær ikki út til – hóast stórt arbeiðsvirkni – at hetta hongur saman her heima heldur. Hallið á figgjar-lógini talar fyri seg.

Demografi og óarbeiðsføri

Eitt vaksandi tal av eldri er eitt fyribrigdi, sum er galdandi í øllum vesturheiminum, og Føroyar er einki undantak.

Framrokningar av fólkatøl-um vísa, at tað verða færri fólk í arbeiðsførum aldri á arbeiðsmarknaðinum í mun til stóra bólkin av fólkum í pensjónsaldri. Orsøkin er hægri livialdur, og at ov fá børn verða fødd. Framtíðar-útlitini eru sostatt, at færri vera til at forsyrgja fleiri. Hetta leggur m.a. trýst á arbeiðsmarknaðin, vælferðar-tænastur o.a., og harvið verða sett størri krøv til arbeiðs-virkni millum tey, sum eru í arbeiðsførum aldri.

At vælferðarsamfelagið er treytað av høgum arbeiðs-virkni er ikki nakað nýtt, men í og við at tað er greitt, at hesin samanhangur orsakað av nevndu demografisku avbjóðingunum væntandi verður enn týðningarmiklari í framtíðini, so kann tað ikki undra, at Norðurlond hava stóran ekka av gongdini, sum hevur verið seinastu nógvu árinum við, at fleiri og fleiri í arbeiðsførum aldri ikki eru virkin á arbeiðs-marknaðinum.

Hóast búskaparvøkstur og metlágt arbeiðsloysi, so hevur bólkurin uttan fyri arbeiðsstyrkina seinastu 20 árinum verið støðugt vaksandi í norðurlendsku vælferðar-samfeløgunum. Umráðandi er her at viðmerkja, at vit ikki tosa um bólkin av arbeiðsleysum, men við lægri arbeiðsvirkni er at skilja, at ymiskir bólkar verða úti-hýstir frá arbeiðsmarknaði-num ella við, at fólk í stóran mun arbeiða niðursetta tíð.

Og í Føroyum...

Demografiska avbjóðingin liggur eisini framman fyri okkum í Føroyum, men við-víkjandi spurninginum um óarbeiðsføri, so mangla vit í Føroyum, sum ikki einaferð, munagóð hagtøl á økinum. Men ábendingar eru um, at talið av fólkum í Føroyum, sum eru varandi uttanfyri

arbeiðsmarknaðin økist og er øktur seinnu árinum. Talið av fyritiðarpensjónistum hevur verið støðugt seinnu árinum, men talið av persónum í vardum starvi hevur verið vaksandi. Tó kunnu vit ugga okkum við, at føroysku tøluni, sum vit kenna, eru lægri enn í londunum rundan um okkum.

Sjúkufrávera ein ábending

Ein týðandi norðurlendskur innsatsur seinnu árinum hevur verið í mun til sjúku-fráveru, ella serliga lang-tíðarsjúkufrávera, ið veru-liga hevur gjørt um seg. Tiltøkini verða mett sum ein ógvuliga týðandi táttur fyri at mótvirka, at fólk missa tilknýtið til arbeiðs-marknaðin, og hervið eisini at avmarka tilgongdina til aðrar sosialar skipanir. Donsk hagtøl vísa, at í førum har langtíðarsjúkufráveran er eitt ár koma iút av 5 per-sónum ongantið út aftur á arbeiðsmarknaðin

Í Føroyum hava vit ongi almen hagtøl fyri sjúku-fráveru. Einastu tøl fyri sjúku-fráveru, vit hava, eru frá Sjúkadagpeningaskipanini hjá Almannastovuni, men hesi siga tó bert nakað um støðuna fyri ein avmarkaðan part av arbeiðsmarknaðinum. Fyri tann almenna og privata arbeiðsmarknaðinum annars eru ongar skrásetingar ella kanningar yvir sjúkrafráveru. Hagtøl frá sjúkradagpeninga skipanini kunnu ikki brúkast til at meta um restina av arbeiðsmarknaðinum, tí arbeiðsumhvørvið og onnur viðurskifti eru rættiliga ólík. Men tað, sum tøluni fyri sjúkadagpeningaskipanina siga, eru, at tal av fólkum í skipanini er ikki vaksandi, og at fólkinum í skipanini eru ikki oftari sjúk. Men sjúkuskeiðini eru munandi longri í 2009 enn fyri bert fáum árum síðani.

Talið av teimum, sum fáa sjúkradagpengaveiting í 40 vikur (fult tíðarskeið), er økt munandi seinnu árinum. Eisini er talið av teimum, sum fáa forsgarhjálp vegna sjúku økt munandi í seinastuni. T.v.s. at onkrar ábendingar eru um, at langtíðar sjúku-fráveran er vaksandi. Men um gongdin vit síggja aðra staðni við vaksandi sjúkra-fráveru annars er galdandi fyri Føroyar er fullkomiliga ókent. Tað átti tí at verið kannað, í hvønn mun vit hava trupulleikar við langtíðar-sjúkufráveru á arbeiðs-marknaðinum annars.

Handfara støðu við vaksandi arbeiðsloysi

Til hetta skal eisini leggjast afturat, at ein støða við vaks-andi arbeiðsloysi eisini kann elva til vøkstur í bólkinum av varandi óarbeiðsføri um trupulleikin ikki verður rætt handfarin. Royndir frá undanfarnum búskapar-kreppum hava sambært OECD lært okkum fylgjandi: 1. at stígur í búskapinum viðførir størri vøkstur í arbeiðsloysi, 2. at kostnaðurin við missi av menniskjaligum tilfeingi (human capital) veksur í búskaparkreppum orsakað av longrivarandi arbeiðsloysi, 3. at vøkstur í arbeiðsloysi hevur serliga stórar avleiðingar fyri út-settar bólkar, tó sleppur eingin bólkur undan, og 4. at trupult er at venda gongdini í tíðarskeiðum við vøkstri í arbeiðsloysi, og at vandi er fyri varandi útihýsing av veikum bólkum á arbeiðs-marknaðinum.

Sambært OECD tilmælum er tað í tilíkum støðum, at lond skulu seta tiltøk í verk fyri at forða fyri, at ein arbeiðskreppa ikki gerst ein sosial kreppa. Hetta skal gerast við politiskum átøkum fyri at fáa fleiri í arbeiði, og í øðrum lagi við

at tryggja sosiala netið. OECD mælir harumframt til, at fólk afturfyri arbeiðs-loysisdagpengar fáa arbeiðs-bjóðandi tænastur (arbeiðs-søking, arbeiðsvenjing o.l.). OECD mælir til, at lond taka langtíðaratlit, t.v.s. at tryggjað verður, at kreppan ikki viðførir varandi útihýs-ing av veikum bólkum frá arbeiðsmarknaðinum, soleiðis at bólkurin uttan fyri arbeiðsstyrkina veksur, tí tað fara betri konjunkturar ikki at fáa broytt. Og ávarað verður ímóti at seta tiltøk í verk, ið minka um arbeiðsútboðið í framtíðini, t.d. við at stovna nýggjar skipanir, har fólk tætt upp á pensjónsaldur, kunnu fara frá aðrenn tíð.

Álvari ella ikki

Avbjóðingarnar metast sum verandi stórar. Týðandi demografiskar broytingar, trupulleikar við umfatandi óarbeiðsføri umframt møgu-ligar avleiðingar av verandi búskaparkreppu. So tað kann ikki undra, at okkara norðurlendsku nábúgvar eru nakað stúrnir um útlitini fyri sonevnda norðurlenska vælferðarstatin. Men at meta út frá kjakinum í Føroyum, so letur ikki til, at nøkur órógv er millum føroyskar politikarar ella føroyingar annars um hesi útlit. Tað ber sjálvandi til, at trupulleikarnir í Føroyum ikki eru nær til so stórir sum í okkara grannalondum, men tað vita vit ógvuliga lítið um. Og tað hevði tí kanska verið eitt hugskot at fingið staðfest um so er ella ikki. Arbeiðsmegin er tað mest týðandi tilfeingið, sum eitt land hevur yvirhøvur.